

Vad är ett folkbibliotek?

Lena Lundgren

Bara om vi har en tydlig och allsidig beskrivning av vad vi och våra användare menar med ett folkbibliotek, kan vi ställa krav på att folkbiblioteken ska drivas kommunalt och avvärja försöken att privatisera

Förra året gjorde BiS en undersökning av hur många folkbibliotek i Sverige som drevs i alternativa former, d.v.s. på annat sätt än inom den kommunala organisationen. Vi hade ett intryck av att antalet sådana bibliotek hade ökat och när vi försökte ta reda på om detta var en riktig iakttagelse, visade det sig att varken Kulturrådet, Sveriges Kommuner och Landsting eller Svensk Biblioteksförning hade någon överblick. Vi gjorde en enkät till länsbiblioteken och resultatet med kommentarer bildade bakgrund till BiS' seminarium, Bibliotek – en privatsak?, på Bok & Biblioteksmässan 2007.

Inget nytt

Bibliotek på entreprenad är inte något nytt fenomen. Mest uppmärksamhet väckte företaget Nordisk Biblioteksutvecklings avtal om drift av folkbiblioteken i Åre kommun 1990. Det försöket slutade något år senare efter företagets konkurs. Biblioteket drivs nu av kommunen. Även i Linköping har en filial, **Linghem**, drivits på entreprenad av ett företag. När kommunen erbjöd anställda att ta över kommunala verksamheter på entreprenad, startade en bibliotekarie ett handelsbolag och tog över driften av biblioteket. Den entreprenaden existerade i tio år men efter en upphandling övertog sedan det kommunala biblioteket driften. Dessa försök med entreprenad är dokumenterade på olika sätt. Ytterligare ett antal mindre bibliotek har tidigare drivits på entreprenad, bl.a. av studieförbund, men där har samarbetet upphört av olika anledningar.

Flera olika driftsformer

Sammanställningen av BiS' enkät visade att det hösten 2007 fanns ett

tjugotal bibliotek med alternativa driftsformer i olika former. Bakgrunden var varierande. Ca hälften biblioteken var små filialer som hade hotats av nedläggning under 1990-talet och som i det läget övertagits av en lokal förening eller ett byalag. Arbetet görs i de flesta fall ideellt och föreningen får ett mindre bidrag till medieinköp.

I **Grubbe** i Umeå kommun finns en blandform. Där drivs biblioteket som en intraprenad, d.v.s. "en självständig, företagsliknande enhet, som på uppdrag utför verksamheter inom den kommunala organisationen" (Umeå kommuns definition). Inom den andra hälften av biblioteken finns en flora av olika varianter av entreprenader. I Västerås kommun bedriver **Tillberga** Grannskapservice, som är en ekonomisk förening där alla invånare i kommundelen kan bli medlemmar, flera slag av medborgarstyrd samhällsservice, bl.a. biblioteket.

Rena entreprenader förekommer också, exempelvis i **Hällefors**, där Hällefors Bokhandel AB driver biblioteken i Hällefors och Grythyttan. Bokhandeln var tidigare kommunägd men är nu ett privat företag. I **Töre** i Kalix kommun driver en lokal affärsinnehavare (kiosk, café, spelbutik) biblioteket på entreprenad. I Sigtuna kommun driver **Sigtunastiftelsen** sedan gammalt (1947) filialen i Sigtuna, ett samarbete som nu ska upphöra, och Svenska kyrkan driver filialen i **Rosersberg** delvis ideellt. Mycket uppmärksammat har **Dieselverkstadens bibliotek** i Nacka kommun blivit. Det drivs på entreprenad av Dieselverkstadens biblioteks ekonomiska förening, ett personalkooperativ. Initiativet togs av personalen och stöds av den politiska borgerliga majoritetens program.

I det står det att konkurrens ska användas i all verksamhet som inte är myndighetsutövning eller av tydligt strategisk karaktär. Såvitt vi har förstått har inte regelrätt upphandling gjorts i något av dessa fall hittills.

Varning för entreprenörer

Av resultatet av enkäten kan man inte dra slutsatsen att antalet entreprenader ökar. Däremot varnades det i kommentaren för att det finns andra tecken på att alternativa driftsformer, och regelrätta entreprenader, kommer att bli vanligare. I **Nacka** fanns planer på att konkurrensutsätta alla biblioteken. Btj förde diskussioner med några skånska kommuner om övertagande av driften av biblioteken. I **Linköping** hade den borgerliga kommunledningen beslutat att lägga ut driften av samtliga filialer, dock inte huvudbiblioteket.

Det senaste halvåret har det visat sig att dessa varningar var högst befogade. Även i **Växjö** har den borgerliga ledningen beslutat att konkurrensutsätta sina filialer. Det har också dykt upp två företag, **Subitus** och **Svenska Boklån AB** (med samma ägare), som enligt egen uppgift har kontakter med flera kommuner om övertagande av hela driften av biblioteken eller vissa delar. Bakgrunden är den s.k. utmanarrätten, som ett tiotal borgerligt styrda kommuner har infört. Den innebär att vem som helst, som tror sig om att kunna driva en kommunal verksamhet bättre och/ billigare än kommunen, har rätt att lägga ett anbud. (Denna utmanarrätt ifrågasätts dock med hänvisning till lagen om offentlig upphandling.) I en artikel i BBL 2008:3 utvecklar **Björn Norberg**, en av männen bakom företaget, sina idéer om hur de skulle

kunna ”göra biblioteksverksamheten roligare” och ”delar av verksamheten smartare, bättre och billigare”. Tankarna verkar ytterligt luddiga och vittnar om stor okunskap.

Vad är ett folkbibliotek?

Resultatet av BiS' enkät väckte många frågor: Får ett bibliotek se ut hur som helst? Hur går det med insynen, allsidigheten och neutraliteten om bibliotek drivs på entreprenad? Hur blir det med samhällsansvaret, medborgarengagemanget och demokratin? Vem tar ansvar för lokalsamlingen, servicen till gamla, till dem med olika former av läshinder och andra olönsamma verksamheter? Kan det väl fungerande nätverket biblioteken emellan, som förutsätter gemensamma åtaganden och ansvars- och arbetsfördelning, bibehållas? Finns det längre något värde i folkbiblioteksiden?

Den senaste händelseutvecklingen

har aktualiserat dessa frågor och ytterligare en fråga, nämligen Vad är ett folkbibliotek? För männen bakom Subitus/Svenska Boklån handlar bibliotek uppenbarligen i första hand om distribution av böcker och de tycker sig se olika möjligheter att förenkla denna distribution. Övriga funktioner och roller som biblioteken har, berörs de inte.

*” För två år sedan slog det mig att via en nätbokhandel går det att beställa en bok från England på två dagar, varför skulle inte liknande koncept kunna användas på biblioteken?
– Idag finns det ingen koll på tillgång och efterfrågan hos biblioteken, så där finns stora förbättringsmöjligheter”*

*Per Magnus Wicén är vd på företaget Subitus Consulting
Svenskt näringslivs hemsida
2008-03-18*

Det är mycket viktigt att vi snarast definierar vad ett bibliotek är, vilka kriterier som ska uppfyllas för att en verksamhet ska kunna kallas bibliotek. I denna diskussion måste vi

alla delta, så att vi får fram en tydlig och allsidig beskrivning av vad vi och våra användare menar med ett folkbibliotek. Det är bara om vi har en sådan, som vi kan ställa krav på att folkbiblioteken ska drivas kommunalt och avvärja försöken att privatisera dem.

Litteratur

Aronsson, Mariell (1996), Bibliotek på entreprenad : en studie gjord på Järna kommunalsbibliotek under våren 1996. Umeå : Umeå universitet. Magisteruppsats 1996:43.

Biblioteksentreprenader i Norden (1993). Stockholm : Statens kulturråd.

Bostedt, Göran (1995), Bibliotek på entreprenad : medborgarna och biblioteksverksamheten i Åre kommun : en studie av förändrade kommunala verksamhetsformer. Härnösand : Mitthögskolan.

Entreprenad : till vilket pris?(1994) Stockholm : Statens kulturråd.

Nilsson, Camilla (2002), Bibliotek på entreprenad : en studie av debatten kring entreprenadbibliotek i dagspress under 1990-talet. Umeå : Umeå universitet. Magisteruppsats 205.

Nordin, Elisabeth (2000), Bibliotekarien som startade eget : ett exempel på det mesta. Örebro : Forum för småföretagarforskning.

Sjögren, Solveig (1993), Bibliotek på entreprenad : om innebörden, om ABF:s övertagande av driften av Vivallabiblioteket i Örebro samt om debatten i lokaltidningarna. Örebro : Högskolan i Örebro.

Spetz, Jon Einar (1991), Bibliotek på entreprenad : om begreppet, Åremodellen, debatten och möjligheterna för entreprenadutläggning av folkbibliotek i Norge. Oslo : Statens bibliotek- og informasjonshøgskole.

Vad är ett bibliotek?

Bengt Nerman undrar...

I DN 10/4 2008 ställde Leo Gullbring apropos till- och i ombyggnaden av Asplunds bibliotek vad han menar borde ha varit den stora frågan: inte relationen till arkitekturhistorien och respekten för Asplunds bibliotek, utan vad som definierar ett bibliotek och ett offentligt rum idag.

Detta har jag hela tiden undrat över och undrar nu om inte bis kunde få igång ett samtal som kunde ge svar. Något svar.

Själv vet jag inte. Jag var med på invigningen 1928: vi satt på kuddar i John Blund-rummet och hörde en tant berätta en saga. Fast då var jag bara sex år. Min biblioteksdebut och många studieår begick jag på biblioteksfilialen på Hantverkargatan i Stockholm, där man hade ett härligt läsrum som var öppet på kvällarna och där jag kunde slippa vara hemma. Jag trivdes alltså.

Desto svårare hade jag att finna mig tillrätta på Asplunds bibliotek. Jag tyckte de enorma trapporna var orimliga. Jag förstod inte varför det skulle stå böcker högt upp längs väggarna i den väldiga rundeln högt däruppe, böcker som man inte kunde komma åt. (Kanske man kunde det.) Sen minns jag den trånga utpassagen mitt i rummet. Desto mer hörde jag hemma i Vällingbyfilialen, där jag började låna 1961. Inga trappor: ingång i gatans plan och innanför först ett kapprum, sedan ett lånerum och så ett stort ljusst rum i två våningar med böcker, arbetsplatser och katalog. Ett vackert rum, på en gång öppet utåt och avskilt. Vid en senare ombyggnad bröts hela iden och trevnaden sönder, men det är en annan historia.

Jag kan tänka mig att biblioteket i Vällingby var bra då men inte räckte till för alla nya uppgifter. Det var tänkt, det var det som var det fina. Om en bibliotekarie tänkte idag, hur skulle ett huvudbibliotek i Stockholm kunna se ut - inifrån, inte utifrån?